महर्त्विजां होतृकाणां च मन्त्रेण अग्निर्मे होता त्वं मानुष इत्यादिना लौकिकया वा[चा] च अध्वर्युर्मे भवानस्वित्यादिकया · किमेतावतां होत्रादित्वं भवति को दोषः न ह्येताः संज्ञाः प्राग्दृश्यन्ते · वरणोत्तरकालं च य एवं वृतः स्वयं चैवमसानीति[1] मनसा संकल्पयति तत्र होत्रादिसंज्ञाः प्रसिद्धवद्वेदे याज्ञिकप्रयोगे च व्यवह्रियमाणा दृष्टाः · तस्माद्य एवं वृत एवं च संकल्पयति स एव होत्रादिसमाख्यां लभते · सर्वेषु च दृष्टार्थत्वाद्वरणस्यार्थलोपान्निवृत्तिः तदलाभे वाध्वर्युर्गृहपतिं दीक्षयित्वेत्यादिव्यवहारदर्शनात्संकल्पादेव होत्रादित्वसिद्धिः · प्रकृतावपि संकल्पो निमित्तमेव यो हि व्रियमाणो नेहति न स होतेत्युच्यते । तस्मात्प्रकृतौ वरणविधानात्तन्मिश्रः संकल्पो निमित्तम् सत्त्रेषु तु संकल्पमात्रम् प्रयोगदर्शनात् · न चैवं वैतूप्यादशोभनं मन्तव्यम् प्रमाणबलादीदृशस्यैव शोभनत्वात् · न हि सत्त्रे होत्रादिशब्दानां गौणत्वे किंचित्प्रमाणमस्ति · अथाप्यत्यन्तमेकतूप्येण कार्यम् ततः संकल्प एव निमित्तम् · य एव क्रतुमेतदौपयिकं होत्रादिभावमात्मनः संकल्पयति स एव होत्रादिशब्दैरुच्यते । तथा चोक्तम् सत्त्रे तु स्वयंकर्तृकत्वाद्वरणभरणयोरग्रहणाद्विनैव ताभ्यामवैगुण्यमिति योग्यतामात्रेणाध्वर्युत्वादिसिद्धिरिति ।

उपवीतिनः ॥ २४ ॥ सर्वऽऋत्विग्यजमाना उपवीतिनः सव्यस्कन्धस्थितयज्ञोपवीतधारिणः कर्म कुर्वन्तीति शेषः · उद्धृते दक्षिणे पाणाऽउपवीत्युच्यते[2] बुधैरिति स्मरणात् (मनु° २. ६३.) · तथा सूत्रान्तरे यज्ञोपवीती देवकर्माणि करोतीति (शाङ्खायनश्रौत° १. १. ६.) ।

प्राच्युदग्वा ॥ २५ ॥ सर्वाणि कर्माणि प्राञ्चि प्राक्संस्थान्युदगुदञ्चि उदक्संस्थानि वा कर्तव्यानि[3] · तं प्राञ्चमनुसमस्यति प्राची हि देवानां दिगथोऽउदञ्चमुदीची हि मनुष्याणां दिगिति (१. ८. ३. १८.) · तथो हास्यैतत्प्रागेव कर्म कृतं भवति[4] तद्धि प्राङ्निदध्यात् अथोदक् प्राङेव यज्ञोऽनुसंतिष्ठताऽइति तथो हास्योदगेव कर्मानुसंतिष्ठतऽइति प्राच्युदञ्चि च कर्माणि संतिष्ठेरन्निति श्रुतेः पात्राणामासादनं दक्षिणत आरभ्योदक्संस्थम् पश्चादारभ्य प्राक्संस्थं वा कार्यम् ·

१) ? चैवमनसानीति २. २) पाणावुच्य° Manu. ३) कर्तव्यं २. ४) ? °तीति २.